

INSTITUTT FOR LANDSKAPSARKITEKTUR

RETIROPARKEN MOLDE

VURDERING AV KULTURHISTORISK VERDI

Illustrasjon 1: Inngangspartiet til parken fra nord, med smijernsport og rester etter den opprinnelige granalleen. 2025.

Annegreth Dietze-Schirdewahn

annegreth.dietze@nmbu.no

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU

Institutt for landskapsarkitektur

Ås, 2025

INNHold

INNHold	3
BAKGRUNN OG OMFANG	4
METODER	5
KILDEGJENNOMGANG OG VURDERING AV KILDEGRUNNLAGET FOR RETIROPARKEN.....	6
RETIROPARKEN SOM SELVSTENDIG KULTURMINNE.....	7
RETIROPARKEN I EN HISTORISK KONTEKST	8
RETIROPARKEN I EN STØRRE SAMMENHENG: NORSK OG EUROPEISK PARKHISTORIE	10
KULTURHISTORISK VERDIVURDERING.....	13
KUNNSKAPSVERDI	13
OPPLEVELSESVERDI.....	14
BRUKSVERDI.....	14
SAMFUNNSMESSIG BETYDNING	15
ALDER OG AUTENTISITET	15
SYMBOLVERDI	16
REPRESENTATIVITET	17
INTEGRITET OG TILSTAND	18
JURIDISK STATUS	19
SAMLET VURDERING.....	20
ANBEFALINGER	21
VIDERE DOKUMENTASJON OG KARTLEGGING	21
SKJØTSEL OG RESTAURERING	21
FORMIDLING OG BEVISSTGJØRING.....	22
VURDERING AV FORMELT VERN	22
FORVALTNING I SAMARBEID.....	22
KILDER	23

BAKGRUNN OG OMFANG

Retiroparken er et historisk parkanlegg i Molde, ved Fannestranda i Molde, omtrent tre kilometer øst for bysentrum. Parken ligger i tilknytning til Villa Retiro, en herskabelig sommerresidens oppført i 1874 for konsul Christian Johnsen (1928-1893). Eiendommen har gjennomgått flere faser med hensyn til eierskap og bruk. Etter Johnsens død forble eiendommen i familiens eie fram til 2005, da den ble solgt til det private eiendomsselskapet Planor. I 2024 ble området overdratt til Molde kommune gjennom et makeskifte, og kommunen er i dag eneeier av eiendommen.

Gjennom tidene har Retiroparken vært gjenstand for betydelige endringer i både bruk og planlagt formål. I nyere tid har parken vært gjenstand for offentlig debatt, særlig knyttet til arealbruk og foreslåtte utbyggingsplaner. Møre og Romsdal fylkeskommune, ved Kulturavdelingen, har derfor bestilt et kunnskapsgrunnlag som skal belyse parkens kulturhistoriske verdier og plassere anlegget i en hagehistorisk kontekst. Oppdraget omfatter også en vurdering av om parken har lokal, regional eller nasjonal verdi.

Bakgrunnen for bestillingen er planer om endret arealbruk i deler av parkområdet. Det er derfor behov for en faglig avklaring av hvilke kulturhistoriske verdier anlegget har. Kommuneplanens arealdel for 2015–2025 skal rulleres, og det er varslet oppstart av reguleringsplanarbeid som vil omfatte den østre delen av parken.

Det finnes omfattende dokumentasjon om parkens historiske utvikling i form av artikler, rapporter og fotografier. I tillegg finnes det relevant materiale i Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur ved NMBU (Ås), samt i saksarkivene til Riksantikvaren (RA), fylkeskommunen og Molde kommune. Dokumentasjonen er imidlertid fragmentert og krevende å navigere i.

Denne rapporten fokuserer på en kulturhistorisk verdivurdering og har ikke hatt som mål å utarbeide en historisk dokumentasjon av parkens utvikling. En slik sammenstilling vurderes som ønskelig, men har ikke vært mulig å gjennomføre innenfor rammene av dette oppdraget. Likevel er tilgjengelig dokumentasjon, både arkivmateriale og nyere kilder, benyttet som grunnlag for vurderingen. Rapporten bygger også på en befaring i parken i juni 2025.

Rapporten er utarbeidet av professor Annegreth Dietze-Schirdewahn ved Institutt for landskapsarkitektur (ILA), Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). ILA representerer det ledende fagmiljø i Norge innen hagekunsthistorie og forvaltning av historiske grøntanlegg. Instituttet har i en årrekke bidratt med rådgiving, registreringer, analyser og utvikling av skjøtsels- og forvaltningsplaner for en rekke historiske anlegg (se vedlagt liste). Fagmiljøet har gjennomført flere nasjonale og europeiske forskningsprosjekter, og har i samarbeid med Riksantikvaren utviklet etterutdanningskurs for regionale kulturminneforvaltning (blant annet kurset Historiske grøntanlegg for kulturminneforvaltere, i 2021/2022). I tillegg utdanner vi kommende generasjoner forvaltere, landskapsarkitekter og planleggere, og bidrar slik til å sikre videre kunnskapsbasert forvaltning av historiske hage- og parkanlegg i Norge. Denne erfaringen, kombinert med tett samarbeid med kulturminneforvaltningen, gir et solid faglig grunnlag for å gjennomføre kulturhistoriske verdivurderinger i tråd med gjeldende retningslinjer og metodeverk.

METODER

For å vurdere den kulturhistoriske verdien til hage- og parkanlegg benyttes et kriteriesett basert på Riksantikvarens veileder *Verdisetting og vekting av kulturminner og -miljøer* (RA 2013) og *Fredningsstrategi for kulturminneforvaltningen* (RA 2024). Disse omfatter et spekter av verdier og egenskaper som bidrar til å fastslå og styrke den kulturhistoriske betydningen. Vurderingen omfatter blant annet følgende kriterier som danner grunnlaget for verdisetting og vekting:

- **Kunnskapsverdi:**
Anleggets verdi som kilde til kunnskap om hagekunst, teknikk, landskapsforming og samfunnsforhold. Dette inkluderer dokumentasjonsverdi og potensial for forskning og formidling.
- **Opplevelsesverdi:**
Estetiske og sanselige kvaliteter knyttet til anleggets utforming, stilart, materialbruk og romlige opplevelse, samt evne til å skape identitet, tilhørighet eller undring hos brukere og besøkende.
- **Bruksverdi:**
Dagens og fremtidig relevans som offentlig rom, møteplass, arena for friluftsliv, rekreasjon, turisme, pedagogikk og lokal utvikling.

Egenskapene som fremmer disse verdiene:

- **Samfunnsmessig betydning:**
Anleggets rolle i fellesskapet som symbol, tradisjonsbærer eller identitetsskapende for bestemte grupper, steder eller aktiviteter.
- **Alder og autenticitet:**
Tidsdybde, kontinuitet og grad av bevarte opprinnelige strukturer, plantemateriale og bruksmønstre.
- **Symbolverdi og representativitet:**
Betydning som typisk eller sjeldent eksempel på bestemte epoker, stiler, samfunnsgrupper eller regioner.
- **Integritet og tilstand:**
Helhetsinntrykk og bevaringsgrad, samt i hvilken grad anlegget fortsatt kommuniserer sine opprinnelige kvaliteter og sammenhenger.
- **Juridisk status:**
Eksisterende eller mulig vern etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven.

Som del av vurderingen settes anlegget inn i en større kontekst, med referanser til norsk og europeisk hage- og parkhistorie. Den samlete verdivurderingen med avsluttende anbefalinger danner et faglig grunnlag for videre forvaltning, planlegging og eventuelt juridisk vern etter gjeldende lovverk.

KILDEGJENNOMGANG OG VURDERING AV KILDEGRUNNLAGET FOR RETIROPARKEN

Grunnlaget for vurderingen av Retiroparkens kulturhistoriske verdi er et bredt kildegrunnlag. Det omfatter både primærkilder, faglitteratur, studentoppgaver og arkivmateriale, som til sammen gir innsikt i parkens utvikling, bruk og betydning over tid. Blant primærkildene finner vi samtidige reiseskildringer og avisartikler, som gir øyeblikksbilder av hvordan området ble oppfattet og brukt i sin samtid. Bastian Dahls *Møre og Romsdalen – en Reisehåndbog* (1892) og Ludwig Parsages *Sommerfahrten in Norwegen* (1884) er typiske eksempler på slike kilder (Dahl 1892; Parsage 1884). Flere avisartikler med de tidligste eksemplene fra 1877 gir i tillegg verdifulle samtidige beskrivelser av parkens funksjon. Kildene viser hvordan Molde i denne perioden utviklet seg til å bli en populær turistby med hyppige anløp av turistskip. Byen var særlig populær blant den europeiske overklassen, inkludert kunstnere, vitenskapsfolk, politikere og forretningsfolk, som søkte rekreasjon i byens omgivelser, hager og parker. På denne tiden fikk Molde tilnavnet «Rosenes by» og var kjent for sitt milde klima, sin blomsterprakt og pittoreske trearkitektur. Bjørnstjerne Bjørnson benyttet i diktet *Til Molde* (1878) uttrykket «blomsternes by», «hus mellom haver» og «rosernes ly», mens dikteren Nils Collet Vogt også omtalte byen som «Rosenes by» (Molde kommune 2025).

Faglig og vitenskapelig litteratur gir dypere innsikt og bidrar til å kontekstualisere Retiroparken som kulturminne. Parken er grundig beskrevet i en artikkel i *Norsk Hagetidend* fra 1932, skrevet av gartner Jakob Christian Jakobsen, som overtok gartnerstillingen ved Retiro etter farens død i 1912 (Jakobsen 1932). Øystein Vestads hovedoppgave fra 1961 viderefører denne kunnskapen gjennom en omfattende studie av eldre hageanlegg i Molde (Vestad 1961). Berit Rønsens masteroppgave fra 2007 belyser utviklingen av sommervillabebyggelse langs Fanastranda, og tilfører nyttig kontekst til tidens villa- og hagekultur (Rønsen 2007). I *Norske hager gjennom tusen år* setter Magne Bruun Retiroparken inn i en bredere nasjonal hagekunsthistorisk ramme (Bruun 2017).

Videre finnes det lokalhistorisk og populærhistorisk litteratur, som for eksempel Bjørn Austigards artikkel i *Romsdalsmuseets årbok* (Austigard 2007) og *Hederskrift til Nils Parelius* utgitt av Romsdal Sogelag (1982). De bidrar med verdifulle historier og lokal forankring som utfyller det øvrige kildematerialet. Nyere arbeider belyser parken fra et forvaltningsperspektiv som for eksempel Guro Dehli Sandens eksamensoppgave fra 2021 (Dehli Sandens 2021). Dette er et nyttig sammendrag og peke på videre behov for dokumentasjon og forvaltning.

Til slutt utgjør arkivmateriale en vesentlig del av kunnskapsgrunnlaget. Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur ved NMBU (Ås) rommer kart, planer og fotografier som er av stor verdi for å forstå anleggets utforming og endringer over tid. I tillegg finnes det et betydelig materiale i digitalt tilgjengelige fotosamlinger, blant annet hos Nasjonalbiblioteket og Digitalt museum. Relevante dokumenter med viktig innsyn i forvaltningsmessige vurderinger og beslutningsprosesser knyttet til parkens utvikling finnes i saksarkivene til Riksantikvaren, Møre og Romsdal fylkeskommune og Molde kommune.

Samlet sett gir dette kildegrunnlaget sammen med analyse av det bevarte anlegget et godt utgangspunkt for vurdering av Retiroparkens kulturhistoriske verdi.

RETIROPARKEN SOM SELVSTENDIG KULTURMINNE

Det bør presiseres innledningsvis at denne rapporten omhandler hageanlegget og parken, og at tilstandsvurderingen ikke inkluderer bygningene i området. En slik faglig avgrensning er viktig for å tydeliggjøre rapportens formål og understreke at vurderingen gjelder Retiroparken som et helhetlig grøntanlegg med kulturminneverdi i seg selv, uavhengig av bygningenes tilstedeværelse eller tilstand.

Historiske hage- og parkanlegg er i dag anerkjent som selvstendige kulturminner, både i internasjonal og nasjonal kontekst. Firenze-charteret (1981), vedtatt av International Committee on Monuments and Sites (ICOMOS) og International Federation of Landscape Architects (IFLA) i 1982, definerer historiske hager som «arkitektoniske og hagekunstneriske komposisjoner» med egen monumentverdi. Charteret understreker betydningen av elementer som plan, topografi, vegetasjon, vannsystemer og dekorative strukturer, og fastslår at en historisk hage kan eksistere som et selvstendig anlegg (ICOMOS 1981).

Denne forståelsen er fulgt opp i norsk kulturminneloven (Lov om kulturminner, 1978, sist endret 9. januar 2025), som i § 15 inkluderer parker, hageanlegg og alleer som egne kategorier som kan fredes, uavhengig av alder og uavhengig av bygninger. Loven åpner dessuten for at naturelementer kan omfattes av fredning dersom de bidrar til helheten i slike anlegg, og bruker begrepet «landskap» særlig i sammenheng med kulturmiljø, altså områder der kulturminner inngår i en større helhet med landskapsmessig og historisk betydning.

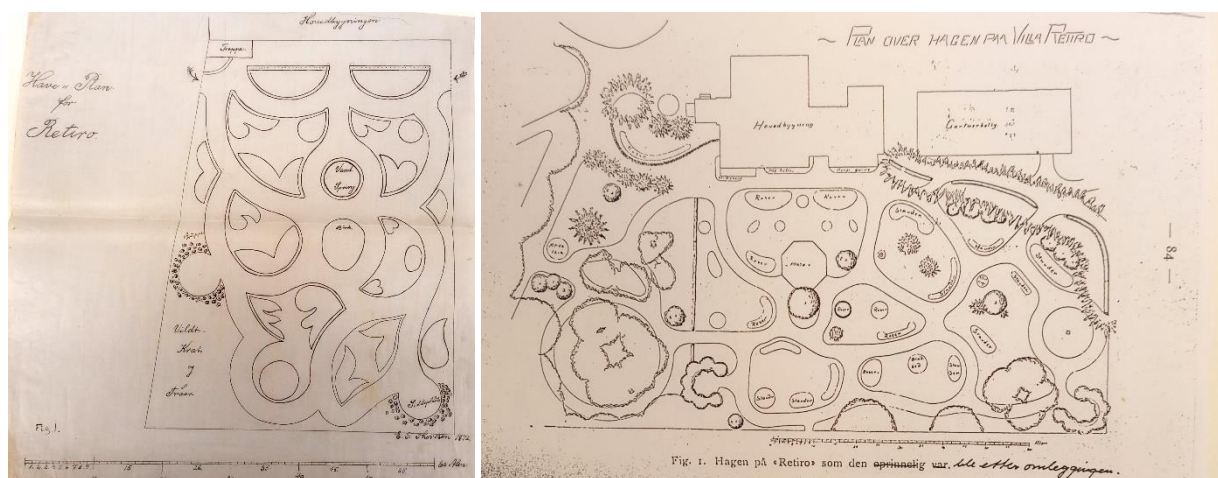
Riksantikvaren har fulgt opp denne forståelsen i sitt faglige arbeid, blant annet i rapporten *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge* (RA 2008). Her fremheves det at historiske grøntanlegg kan ha både kulturhistorisk og biologisk verdi, også når bygninger ikke lenger er bevart. Strukturelle elementer som vegetasjon, topografi og romlig organisering kan i seg selv danne grunnlag for fredningsvurdering. Den biologiske verdien knyttes særlig til funksjonen slike anlegg har som genressurser. Historiske parker og hager kan inneholde gamle og sjeldne plantesorter, og dokumentere tidligere tiders hagebruk og plantevalg. Dette gir grøntanleggene en dobbel betydning både som kunnskapskilder til tidligere tiders hagekunst og hagekultur og som bærere av biologisk mangfold. I fagmiljøene forstås slike anlegg som levende kulturminner, som forutsetter kontinuerlig skjøtsel og aktiv forvaltning for å bevare både deres fysiske struktur, kulturhistoriske innhold og økologiske verdi. Denne kunnskapsforståelsen er videreført i Riksantikvarens digitale veileder *Levende kulturminner* inkludert veileder *Grøntanlegg: Kulturminner i vekst* (RA 2020). Dette viser at forvaltningsgrunnlaget er styrket, og at grøntanleggene har fått en tydeligere og selvstendig plass i den nasjonale kulturminneforståelsen.

Likevel er historiske hager og parker fortsatt underrepresentert i kulturminneforvaltningen. Slike anlegg er i liten grad tilfredsstillende dokumentert og ivaretatt blant bevarte kulturminner, og vernetiltak skjer ofte tilfeldig og uten helhetlig vurdering av grøntanleggenes egenverdi (RA 2008). Riksantikvaren påpeker at dette er et relativt ungt fagfelt i Norge, og at antall fredete hageanlegg og hager fortsatt er lavt sammenlignet med andre kulturminnetyper (RA 2020). Dette understreker behovet for økt faglig bevissthet om de kulturhistoriske verdiene slike grøntanlegg representerer, og for et mer systematisk, kunnskapsbasert rammeverk for vurdering, vern og forvaltning. I denne sammenhengen utgjør Retiroparken et viktig eksempel.

RETIROPARKEN I EN HISTORISK KONTEKST

Som en del av vurderingen settes Retiroparken inn i en større sammenheng, med referanser til norsk og europeisk hage- og parkhistorie. Eksempler som belyser anleggets historiske og faglige relevans trekkes inn, samtidig som det gis en kortfattet beskrivelse av parkens overordnede oppbygging og karaktertrekk. Det presiseres at denne teksten ikke utgjør en fullstendig historisk dokumentasjon, men må sees som et overblikk. En mer omfattende beskrivelse, inkludert vurdering opp mot de gjenværende elementene i parken, bør utarbeides som egen rapport (se avsnitt *Anbefalinger* lenger ned).

Da Retiroparken ble anlagt, bestod den opprinnelig av to deler: en såkalt blomsterhage i forlengelsen av villaens sørside, og en landskapspark. Blomsterhagen var den første som ble etablert og var preget av rik vegetasjon med busker, roser, stauder og sommerblomster supplert med større trær, enten enkeltvis eller i grupper. En fontene var sentralt plassert og flere skulpturer, gipsavstøpninger kjøpt i Italia (Vestad 1961), bidro til et kunstnerisk og kontinentalt preg. Det ble anlagt varmbed med eksotiske vekster som *Cannabis*, *Zea*, *Nicotiana*, *Perilla* og *Ricinus*, noe som vitner om eksperimentvilje og inspirasjon fra samtidens hagekunst og hagebruk. Flere historiske fotografier dokumenterer denne delen av hagen, som lå mellom villaen, Fannestrandveien og fjorden. Bare etter noen år ble blomsterhagen lagt om og utvidet slik at den strakte seg hele veien langs villaens fasade til gartnerboligen. Samtidig ble stier og bed forenklet, trolig som følge av ressurskrevende drift (Vestad 1961).

Illustrasjon 2: Blomsterhagen slik den var utformet i 1872 og 1932. Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur Ås (venstre) og artikkel i Norsk Hagetidend fra 1932.

Parkdelen ligger på øst-, vest- og nordsiden av villaen, og den beskrives både i 1932 og fremdeles i 1961 som sammensatt og variert. Parken forente prydd og nytte, med egne områder for frukt- og kjøkkenhage samt lekeplasser for eierens mange barn. Terrenget, overflatevann og bekken nord for eiendommen ble benyttet til å etablere to dammer: Skogstjernet og det såkalte "Atlanterhavet". Midt i sistnevnte dam var det en fontene, og også her ble det plassert skulpturer. Stiene som bandt sammen de ulike delene ble anlagt i naturlig stil, i tråd med idealene i landskapsstilen. Parkens midtparti var markert med minst to alleer: én med bjørk og én med nåletrær som *Abies nordmanniana*, *Picea glauca* og *Picea abies* (Vestad 1961). Sistnevnte var typisk for perioden, da nye bartrearter ble introdusert og testet i Norge både i

parker og som potensielle produksjonstrær i skogbruket (Skard 1963). Blant andre opprinnelige elementer i parken kan nevnes en grotte, et drivhus, en ca. 40 meter lang humlegang, flere statuer og urner, en hytte plassert på en av øyene i dammen, broer, benker og ulike sitteplasser.

Illustrasjon 3: Viser blomsterhagen i 1880 og 1942 (Nasjonalbiblioteket og Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur).

Illustrasjon 4: Viser dammen «Atlantehavet» i 1890-årene og rundt 1900 (Romsdalsmuseet/Digitalt Museum og Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur)

Illustrasjon 5: Blomsterhagen viser i 1960 fremdeles de vesentlige strukturene med stier, bed, basseng, tre- og buskvegetasjon (Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur).

Retiroparken har fra starten av vært åpen for publikum noe som var uvanlig for et privat familiesommersted.

RETIROPARKEN I EN STØRRE SAMMENHENG: NORSK OG EUROPEISK PARKHISTORIE

Retiroparken i Molde er et villa- og hageanlegg fra slutten av 1800-tallet som bærer preg av europeisk hage- og parkhistorie. Parken og villaen ble etablert i en periode da velstående industrigründere og kjøpmenn i Norge, anla sommersteder utenfor byene. Dette er en del av en europeisk trend der borgerskapet søkte både rekreasjon og sosial status i landlige omgivelser, ofte gjennom store, parkmessige hager (Rønsen 2007).

Parkens navn og konsept er inspirert av den spanske Buen Retiro-parken i Madrid, som gikk fra å være en kongelig park til å bli offentlig tilgjengelig på slutten av 1800-tallet (Rønsen 2007). Buen Retiro-parken er kjent for sin sammensatte utforming, med store plenarealer, monumenter, kunstige innsjøer og både formelle og uformelle elementer.

I likhet med mange norske anlegg fra samme tid, bærer Retiroparken preg av den engelske landskapsstilen utviklet på 1700-tallet, med åpne plener, slyngende stier, dammer og busk- og trevegetasjon. Samtidig representerer parken en videreutvikling i tråd med den såkalte gardenesque-stilen, som ble utviklet i England tidlig på 1800-tallet. Denne stilen fremhever botanisk mangfold, med solitærplanter og små grupper som viser frem plantenes særpreg. Inspirasjonen til gardenesque-stilen i Norden kom særlig gjennom den tyske gartneren Daniel Müller (1812–1857), som med sin lærebok formidlet moderne europeiske hageidealer (Müller 1853). Müllers ideer bygget videre på prins Hermann von Pückler-Muskau verk *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei* (1834) (Pückler-Muskau 1834). Beplantningen i Retiroparken følger disse prinsippene og speiler tidens sterke interesse for botanikk, hagekunst og sosial status.

Mot slutten av 1800-tallet utviklet hagekunsten seg i retning av det ofte omtales som villahagestil. Denne stilen kjennetegnes av stilblanding og nedskalering: elementer fra barokk, renessanse og romantikk ble kombinert i mindre, mer kompakte anlegg tilpasset bynære villatomter. Villahager viser blomsterterrasser, slyngende grusstier, dekorative blomsterbed og en integrering av nyttevekster som frukttrær og kjøkkenhage. Stilens kjennetegn beskrives for eksempel i Peter Nøviks *Norsk havebok* fra 1891 (Nøvik 1891).

Retiroparken, slik den ble utformet på 1870-tallet, representerer en syntese av flere hagehistoriske stilretninger: landskapsstilens romlighet, gardenesque-stilens botaniske mangfold og den sene 1800-talls villahagestilens karakteristiske stilblanding og ornamentikk. I blomsterhagen kommer dette særlig til uttrykk gjennom en variasjon av symmetriske komposisjoner, dråpeformede og ovale blomsterbed innfelt i plenene, slyngende gangveier og en frodig bruk av blomster og eksotiske planter. Parkens øvrige områder er utformet i en friere landskapelig stil, men også her finner vi elementer som en humlepergola, alleer og trerekker, i tillegg til ulike attraksjoner som grotten og skulpturer. En frukthage og en kjøkkenhage med veksthus er også integrert i anlegget. Retiroparken fremstår som et eksempel på et norsk hage- og parkanlegg fra rundt 1880, der europeiske hageidealer er tilpasset både lokale forhold og Moldes klima.

For å sette anlegget i en bredere nasjonal kontekst, presenteres det i det følgende eksempler på lignende hage- og parkanlegg fra ulike deler av landet. Sammenligningen tar utgangspunkt i Retiroparkens sentrale kjennetegn, som blant annet inkluderer:

- Plassering utenfor bykjernen, ved sjø eller fjord i et landskap med utsikt.
- Oppført av borgerskap eller industri- og handelsfolk som sommersteder eller representasjonsboliger.
- Villaer i sveitserstil eller historisme.
- Hager og parker inspirert av landskapsstil, kontinentaleuropeiske hagetradisjoner, eller en syntese av flere stilarter.
- Delvis offentlig bruk eller tilgjengelighet over tid, for eksempel som park, kursted eller hotell.

Humlehaven i Molde ble anlagt i 1853 som sommervilla og hage tilhørende familien Dahl, og regnes som et av de tidligste eksemplene på en privat landskapshage i Molde. Anlegget har flere fellestrekk med Retiroparken, blant annet plasseringen i byens utkant, tilknytning til en herskkelig villa, inspirasjon fra europeisk hagekunst og en rik botanisk samling. Hagen fikk stor oppmerksomhet i samtiden og ble besøkt av både vitenskapsmenn og internasjonale gjester (Vestad 1961; Bruun 2017). Selv om hageanlegget i dag er forsvunnet, er det godt dokumentert i skriftlige og visuelle kilder. Lysthuset fra Humlehaven er bevart og inngår i dag som en del av Romsdalsmuseets samling, som et konkret minne om anleggets tidligere betydning. Humlehaven er ikke fredet.

Chateauet er et annet viktig anlegg i Molde som bør nevnes i denne sammenhengen. Hageanlegget ble utformet i 1920 av bygartneren Marius Røhne (1883-1966), og gjenspeiler tidens hageideal med vekt på frodighet, artsrikdom og estetisk helhet. Hagen var opprinnelig svært rik på botanisk mangfold, med over 230 ulike plantearter, trær og busker (RA 2003). Villaen ble påbegynt i 1918 som representasjonsbolig for konsul Oscar Hanssen, og hagen skulle både støtte opp om dette formålet og fungere som et privat anlegg. Etter at Hanssens familie døde ut, overtok Molde kommune eiendommen, og deler av hagen gikk tapt på 1970-tallet. I 2004 ble Chateauet og hageanlegget overført til Romsdalsmuseet, som har stått for restaurering og tilbakeføring. I dag formidler Chateauet 1900-tallets hagekunst og borgerskapets livsstil. Anlegget er yngre enn Retiroparken og er fredet etter §19 i kulturminneloven.

Dalen gård i Kristiansund ble etablert som et løkkebruk rundt 1780 av den skotske kjøpmannen Walter Miln, og ble på 1800-tallet videreutviklet som lystgård av Knudtzon-familien. Anlegget omfatter hovedhus, tun og et enkelt hage- og parkanlegg. I dag består dette blant annet av en markant allé og et mindre parkområde vest for tunet, med gamle trær og åpne grøntarealer. Selv om hageanlegget ved Dalen ikke har den samme kompleksiteten som Retiroparken, har det tydelige estetiske og historiske kvaliteter. Særlig viktig er tilknytningen til klippfisknæringens vekst og det britiske handelsmiljøets innflytelse i Kristiansund. Anlegget er derfor relevant i denne sammenhengen. Dalen gård er fredet etter §15 i kulturminneloven og eies av Kristiansund kommune.

Myhren gård i Kristiansand ble etablert som sommersted av konsul og skipsreder Johan Heinrich Wild i 1854, med en landskapshage utformet etter plan av gartner Poul Holst Poulsson (1834–1915) i 1860 (Bruun 2017). Anlegget har flere fellestrekk med Retiroparken, blant annet den landlege plasseringen utenfor bykjernen, en villa i sveitserstil og en hage inspirert av engelsk landskapsstil. Hagen er kjent for sitt botaniske mangfold, med mange eksotiske arter og en stor samling rododendron og uvanlige bartrær. Myhren gård representerer et godt bevart eksempel på 1800-tallets borgerskapelige lystgårdskultur på Sørlandet, og fungerer i dag som offentlig

park. Gården var i privat eie fra den ble oppført som lystgård i 1850-årene og frem til Kristiansand kommune kjøpte eiendommen i 1964. Hagen er ikke fredet.

Ledaal i Stavanger ble anlagt som lystgård for Kielland-familien i perioden 1799–1803 og er et godt bevart eksempel på en sommerresidens fra det borgerskapets 1800-tall. Hagen ble opprinnelig utformet som en formell barokkhage, preget av rette linjer, symmetri og parterrer. I 1863 gjennomgikk anlegget en betydelig omforming i tråd med datidens stil: slyngende stier, ovale blomsterbed og en rikere beplantning med busker og trær i landskapsstil erstattet den tidligere stramme geometrien. Store trær, grusganger og åpne plenarealer preger fortsatt anlegget. Etter at Stavanger kommune overtok eiendommen i 1917, ble hage og park åpnet for allmennheten. I dag fungerer Ledaal både som museum, kongebolig og representasjonssted for byen. Anlegget er noe eldre enn Retiroparken, og ble først offentlig tilgjengelig etter kommunal overtakelse. Hagen er per i dag ikke fredet.

Like sør for Ledaal ligger **Breidablikk**, en annen viktig lystgård i Stavanger-regionen som bærer tydelige preg av 1800-tallets hagekunst. Hovedbygningen ble oppført i 1881 av byens ledende forretningsmann Lars Berentsen, og anlegget ble planlagt og utført av gartner Poul Holst Poulsson, som også sto bak flere viktige hageanlegg i Sør-Norge, inkludert Myren ved Kristiansand. Breidablikk reflekterer den samme overklassens smak og stilidealer som preget hageanleggene på denne tiden, med særlig vekt på engelsk landskapsstil. Hagen kjennetegnes av en rik og variert plantebruk med vintergrønne trær som kristtorn, barlind og bergflette, eksotiske innslag som apeskrekk og rododendron, samt stedegne arter som hagtorn og liguster (Bruun 2017). Hagen er ikke fredet.

Dalen Hotel i Telemark, åpnet i 1894, har et hageanlegg anlagt som en romantisk park vendt mot innsjøen Bandak, med naturen og fjellet som en ramme rundt den sveitserstil-inspirerte bygningen. Hagen er et uttrykk for 1800-tallets hageideal, med vekt på naturskjønnhet, botanisk mangfold og rekreasjon. Den inneholder en rik samling av sjeldne og eksotiske trær og busker. Det lokale klimaet tillater dyrking av planter som er uvanlige i Norge, og hagen fungerer delvis som et arboret med systematisk nummerering og informasjon tilgjengelig for besøkende. Hageanlegget har vært en viktig attraksjon for prominente gjester og speiler overklassens romantiske livsstil på slutten av 1800-tallet, hvor naturopplevelse og estetikk sto i sentrum. Hagen har alltid vært åpen for hotellets gjester. Hagen er ikke fredet.

I andre deler av landet, som for eksempel Nord-Norge, finnes det noen tilsvarende eksempler. **Kjerringøy handelssted** utenfor Bodø er ett av de få større og velstående anleggene fra 1800-tallet, men var primært et handelssenter, ikke en privat sommerresidens med landskaphage. Slike herskapelige sommersteder ble i hovedsak etablert på Sør-, Øst- og Vestlandet, og mange er i dag fragmentert eller forsvunnet.

I norsk sammenheng finnes det altså få hage- og parkanlegg fra 1800-tallet som i like stor grad forener villaarkitektur, landskaphage og offentlig tilgjengelighet som Retiroparken i Molde. Selv om det finnes historiske paralleller, fremstår Retiroparken, sammen med den nå tapte Humlehagen, som særegne anlegg. Som Bruun i 2017 understreker: «*Ingen andre av de norske herskapsvillaene vi har kjennskap til fra 1800-tallet, hadde hager med slikt glansfylt ry som Villa Retiro ved Molde og Humlehagen*» (Bruun 2017).

KUNNSKAPSVERDI

Som parkanlegg til en herskabelig forstadsvilla og sommerresidens er Retiroparken en viktig kilde til kunnskap om det norske borgerskapets private hage- og parkanlegg mot slutten av 1800-tallet. Anlegget, etablert i 1874, forener flere hagehistoriske stilretninger som var typiske for perioden: landskapsstilens romlighet, gardenesque-stilens botaniske mangfold og villahagestilens dekorative formgrep. I blomsterhagen kommer dette særlig til uttrykk gjennom symmetrisk plasserte, ovale bed, slyngende gangveier og varmbed. Parkens øvrige områder preges av landskapsstilens friere formspråk, med slyngede stier, naturlike dammer, alléer, pergolaer, skulpturer og en grotte, samt kjøkken- og frukthage og med veksthus. Allerede fra starten viser parken en frodighet og variasjonsrikdom som speiler datidens parkideal, med bevisst innførsel av eksotiske busker og stauder i kontrast til den lokale vegetasjonen (Bruun 2017). Kildemateriale vitner om høy gartnerfaglig kompetanse, i tråd med tidens estetiske og botaniske idealer. Å etablere en slik prakthage i en kystby så langt nord i Europa var i seg selv et statusprosjekt for den norske overklassen (Dietze 2006).

Illustrasjon 6: Grotten i parken våren 2025 (RA arkiv)

Retiroparken er et sjeldent og bevart eksempel på hvordan europeiske hageidealer ble tilpasset norske klimatiske, topografiske og sosiale forhold. Det er tydelig at anlegget er resultat av faglige impulser og planmessig utforming. Anlegget bærer tydelig preg av å være resultatet av profesjonell kompetanse. Den første planen ble tegnet av Edvard T. Thoresen, som senere ble amtsgartner, mens gartner Knut Jakobsen Bjørnaa fra Vefsn ledet arbeidet fra 1874 til sin død i 1912 (Bruun 2017; Vestad 1961).

Til tross for begrenset skriftlig dokumentasjon, finnes det historiske kart, fotografier og samtidige beskrivelser som gir et verdifullt grunnlag for å analysere og forstå parkens opprinnelige intensjoner og utvikling. De bevarte fysiske strukturene har høy lesbarhet og dokumentasjonsverdi, og gir innsikt i periodens estetiske uttrykk, plantebruk og tekniske løsninger.

Retiroparken gjenspeiler 1800-tallets økende vekt på helse, folkeopplysning og behovet for rekreasjonsarealer, verdier som preget utformingen av parker åpne for allmennheten. Samtidig reflekterer parken Moldes framvekst som turistmål og rekreasjonsby, og står som et konkret uttrykk for tidens borgerlige dannelsesideal. Retiroparken har dermed høy lokal, regional og nasjonal kulturhistorisk verdi.

OPPLEVELSESVERDI

Retiroparken har høy estetisk og sanselig verdi som en gjennomført og helhetlig komposisjon som viser overgangen fra landskapsstil i store parkanlegg til mer kompakte villahager. Parkens slyngede gangveier, vannanlegg, nøye plasserte dekorasjoner og den visuelle integrasjonen med det omkringliggende fjord- og kystlandskapet vitner om en bevisst og strategisk estetisk utforming, inspirert av europeiske forbilder innen hagekunst og landskapsarkitektur. Rundt villaen viser rester fortsatt til den såkalte blomsterhagen i et mer formelt formspråk og intensiv utforming, mens den ytre parken er anlagt i en landskapelig stil. Viktig infrastruktur som drivhus, gartnerbolig, frukt- og kjøkkenhage, samt dekorative elementer som grotten, dammer, sitteplasser og statuer, er godt integrert og estetisk tilpasset parken som helhet. Disse elementene bidrar til parkens mangfold og gir et samspill mellom praktiske funksjoner og estetiske kvaliteter.

Illustrasjon 7: Rester av vannbasseng, vegetasjon og hagemøbler i blomsterhagen våren 2025 (RA arkiv)

BRUKSVERDI

Retiroparken er allerede en aktiv og viktig del av Moldes blågrønne infrastruktur og har høy bruksverdi som offentlig rom. Den fungerer som et tilgjengelig og bynært rekreasjonsområde,

der mennesker i alle aldre finner rom for både ro og aktivitet (se også neste avsnitt *Samfunnsmessig betydning*). Parken fungerer som en uformell møteplass og sosial arena som fremmer trivsel og folkehelse. Den er i aktiv bruk av frivillige organisasjoner, turlag og nabolag, og har potensial for kulturarrangementer, lokal turisme og pedagogiske opplegg knyttet til natur, historie og landskap.

Parkens kvaliteter vil kunne styrkes ytterligere gjennom målrettet tilrettelegging, kontinuerlig skjøtsel og tydelig formidling som ivaretar både kulturarven og brukernes behov. Ved å fremheve de historiske strukturene, den stedegne vegetasjonen og den rike dokumentasjonen som finnes, vil parken utvikle seg til en enda sterkere kulturell og pedagogisk ressurs. Det uutnyttede potensialet for læring, identitetsbygging og lokal verdiskaping vil realiseres, og Retiroparken vil befeste sin rolle som en levende møteplass i skjæringspunktet mellom natur, kultur og samfunn.

SAMFUNNSMESSIG BETYDNING

Parken har vært knyttet til flere viktige personer og hendelser i norsk historie. Blant annet bodde Bjørnstjerne Bjørnson her vinteren 1877, hvor han hentet inspirasjon til fortellingen *Støv*. Keiser Wilhelm II ønsket å leie Villa Retiro som sommersted, noe som vitner om anleggets status. Under flukten fra Oslo i 1940 ble statsminister Nygaardsvold og regjeringsmedlemmer innlosjert på Retiro før villaen ble beslaglagt av okkupasjonsmakten.

Fra starten var parken en viktig møteplass til friluftsliv og sosiale sammenkomster. Parkens åpne og tilgjengelige karakter har gjort den til et lavterskeltilbud som benyttes på tvers av alder, livssituasjon og sosiale skiller noe som bekreftes også med dagens bruk og aktuelle tall fra Stikk UT-ordningen: I perioden 1. mai til 04. juni er det registrert 4013 turer i Retiro, noe som gjør den til en av de mest besøkte turmålene i hele Stikk UT-konseptet så langt i år (Møre og Romsdal FK 2025). Dette er bemerkelsesverdig særlig med tanke på at kommunen har et innbyggertall på rundt 32 000 (2024), og parken ligger noe utenfor de mest sentrale delene av Molde. Det understreker hvor attraktivt området er for turgåing. I tillegg viser data fra Strava at særlig skogsområdene i og rundt parken er viktige for løpere som foretrekker stier fremfor asfalt, noe som ytterligere bekrefter parkens rolle som et aktivt brukt nærmiljøanlegg.

Retiroparkens funksjon som inkluderende møteplass og fellesarena, både historisk og i dag, gir den høy sosial og samfunnsmessig betydning. Den er godt kjent og verdsatt i lokalsamfunnet, og inngår som en viktig del av byens kollektive identitet. Med sin historiske tyngde og sterke forankring i befolkningen, har parken et betydelig potensial for videreutvikling som en sentral arena for byens sosiale liv, folkehelse og formidling av kulturarv.

ALDER OG AUTENTISITET

Parken er over 150 år gammel, og har bevart mange av sine opprinnelige strukturelle og vegetative elementer. Gangveier, terrengformer, utsiktspunkter og vegetasjonsrom er fortsatt intakte eller lette å identifisere, noe som gjør den historiske romlige komposisjonen lesbar. I parken står igjen flere autentiske planter som må ansees som verdifull genbank med stor botanisk interesse.

Selv om enkelte deler av parken er preget av gjengroing og manglende vedlikehold, anses dette som reversibelt gjennom faglig basert restaurering. De bevarte fysiske elementene gir et solid grunnlag for forståelse av parkens opprinnelige utforming og funksjoner. Eventuelle tilbakeføringer kan dermed gjennomføres på et dokumentert og vitenskapelig grunnlag, noe som vil sikre at parken opprettholder sin høye verdi som et autentisk historisk anlegg.

Anleggets opprinnelige utstrekning er så å si nesten intakt i motsetning til flere lignende kjente anlegg i Norge (se avsnitt *Historisk kontekst*). Dette i kombinasjon med gjenværende autentiske, men gjengrodder rester i parken, også under bakken, gir parken høy verdi som autentisk historisk anlegg.

Illustrasjon 8: Rester av dammen «Atlanterhavet» i 2025. Bilde til høyre viser at fundamenter til skulpturene er fortsatt synlig (RA arkiv).

SYMBOLVERDI

Retiroparken i Molde har i dag en stor symbolverdi som favner både historiske røtter og samtidens samfunnsdebatt. Parken utgjør et sentralt element i byens identitet og karakter, tett knyttet til byens rykte som «rosenes by». Den bærer med seg byens historie, gir særpreg og er en levende del av fellesskapets hukommelse. Opprinnelig anlagt som en privat hage, har parken over tid blitt en del av fellesskapet. Dens biologiske mangfold, med sjeldne og eksotiske treslag, kan gi parken verdi som modell for hvordan urbane grøntområder kan bidra til økologisk balanse og vern av naturmangfold. Retiroparken fremheves også som viktig for folkehelsen, både fysisk og mentalt, som rekreasjonssted og grønn lunge i et stadig tettere bymiljø. Ikke minst har parken i nyere tid blitt et symbol på motstand mot nedbygging av bynære grøntområder. I

debatten om boligbygging og idrettsanlegg fungerer den som et uttrykk for verdier knyttet til miljø, kulturarv, livskvalitet og samfunnsansvar. Samlet sett fremstår Retiroparken som en identitetsbærer og et symbol for fellesskap, historie og bærekraft i møte med økende press fra byutviklingen.

REPRESENTATIVITET

Flere norske anlegg fra perioden som for eksempel Myhren gård i Kristiansand, Ledaal og Breidablikk i Stavanger og Dalen Hotel i Telemark deler fellestrekk med Retiroparken, som beliggenhet utenfor bykjerne, tilknytning til en representasjonsbygning i sveitserstil og landskapsinspirert hageutforming. Få av disse kombinerer imidlertid i samme grad offentlig tilgjengelighet, botanisk mangfold, estetisk helhet eller tilknytning til handels- og industriborgerskap som Retiroparken. Sammen med den nå tapte Humlehagen i Molde fremstår Retiroparken som et unikt eksempel i norsk sammenheng.

Retiroparken er derfor ikke bare representativ for en historisk utvikling og sosial klasse, men inntar også en særstilling nasjonalt som et av de best bevarte uttrykkene for det sene 1800-tallets borgerskapelige hagekultur i Norge.

Illustrasjon 9: I hele parken er det tydelige rester etter stier, damanlegg, murer og trapper. Til venstre rester av Skogstjernet, til høyre tørrsteinsmur med veksthuset i bakgrunnen. Våren 2025 (RA arkiv)

INTEGRITET OG TILSTAND

Begrepet «integritet» er godt forankret i kulturminneforvaltningen, både nasjonalt og internasjonalt. I europeisk sammenheng defineres integritet i CEN TC 346 – *Conservation of Cultural Heritage* som graden av fysisk eller konseptuell helhet i et kulturmiljø. Dette inkluderer både konkrete fysiske trekk eller idébærende strukturer som gir anlegget sammenheng og mening (CEN/TC 346 2022). Denne forståelsen er videreført av Riksantikvaren, blant annet i arbeidet med NB!-registret (RA 2015). Likevel har begrepet i begrenset grad blitt operasjonalisert i vurderinger av historiske hager og parker i Norge (se også avsnitt *Retiroparken som selvstendig kulturminne*).

Hager og parker er dynamiske kulturminner preget av naturlige prosesser, noe som skiller dem fra andre kulturminner (Eggen; Dietze-Schirdewahn 2023). Gjengrodde hage og parkanlegg der helheten fortsatt er intakt, slik som i Retiroparken, utgjør en særstilling i kulturminneforvaltningen. I slike tilfeller er integritet en nøkkel. Den innebærer at anleggets kulturhistoriske verdi fortsatt er til stede, om enn midlertidig skjult, og kan aktualiseres gjennom restaurering og skjøtsel. Så lenge strukturelle og materialmessige spor er bevart, gir dette grunnlag for å gjenskape helheten. Restaureringsarbeid med dammene i landskapsparken ved Baroniet Rosendal er et godt eksempel på hvordan gjengrodde vannspeil, med utgangspunkt i dokumentasjon og faglig forankring, kan tilbakeføres (Dietze 2021). Det samme gjelder for opprinnelige plantearter som ofte anses som tapt. Erfaring viser at disse kan komme tilbake ved forsiktig og kontrollert rydding, mens helt utgåtte arter kan reintroduseres på en kunnskapsbasert måte. Det gjelder også løse elementer som dekorasjoner og hagemøbler når de er godt dokumentert i arkivmateriale. Så lenge anleggets utstrekning og spor under bakken er bevart, finnes et reelt potensial for helhetlig tilbakeføring.

I vurderingen av Retiroparken viser integriteten seg ved at de sentrale, historiske og karaktergivende elementene som stinett, terrengformer og vegetasjonsstrukturer fortsatt er intakte og/eller gjenkjennelige. Parkens hovedstruktur og det overordnede romlige grepet er fortsatt lesbart og godt bevart. Anlegget fremstår derfor som helhetlig både i utstrekning og i terrengmessig dypde. Parkens opprinnelige grenser er i stor grad intakte, med unntak av en smal stripe i øst (se neste avsnitt) og enkelte justeringer i sør som følge av veibygging. Denne romlige helheten er avgjørende for å opprettholde parkens evne til å formidle sin kulturhistoriske verdi og for å fungere som et autentisk kulturminne. Retiroparken har et betydelig restaureringspotensial. Tilbakeføring anses som gjennomførbar innenfor realistiske økonomiske rammer, forutsatt faglig forankring og samarbeid med relevante miljøer (se avsnitt *Anbefalinger*).

Samtidig må det understrekes at parkens lave vedlikeholdstilstand trekker vurderingen av integritet ned. Manglende skjøtsel, gjengroing og fjerning av enkelte elementer svekker helhetsinntrykket og reduserer anleggets evne til å formidle sin opprinnelige funksjon og estetiske kvalitet.

Til tross for betydelig slitasje og svak vedlikeholdstilstand fremstår Retiroparken som helhetlig og historisk konsistent. Terrenget er intakt, og endringer som har skjedd, vurderes som reversible. På dette grunnlaget anses parkens integritet som middels til høy. Samtidig utgjør dagens tilstand og risikoen for utbygging en alvorlig trussel. Slike inngrep vil kunne påføre uopprettelig skade og varig svekke integriteten og den kulturhistoriske verdien av anlegget.

JURIDISK STATUS

Retiroparken er per i dag ikke fredet etter kulturminneloven, men inngår i flere kommunale planverk. I den gjeldende kommuneplanens arealdelen for Molde (2015-2025) er Retiroparken hovedsakelig avsatt til «grønnstruktur» med hensynsone H570. I henhold til §16.4 i kommuneplanens arealdel (KPA) gjelder bestemmelser for arkeologiske kulturminner, med henvisning til kulturminneloven §3 og 8. Samtidig er villa Retiro med tilhørende bygninger avsatt til formålet «offentlig eller privat tjenesteyting», mens det tilgrensende område øst for villaen, en ca. 80 m bred stripe, er avsatt til «boligbebyggelse» (Molde kommune 2016).

Etter at kommuneplanen ble vedtatt i 2016, har ny kunnskap kommet til. I Molde kommunens *Plan for kulturminner og kulturmiljø 2021-2025* er Retiroparken vurdert som et kulturmiljø av regional verdi (Molde kommune 2021). Denne oppdaterte kunnskapen synes imidlertid ikke å være integrert i gjeldende arealplaner. Den nylig reviderte samfunnsdelen for perioden 2025–2037 signaliserer likevel en viss styrking av oppmerksomheten om kulturminners og kulturmiljøets rolle i Moldes utvikling. Ett av fem langsiktige utviklingsmål er at «Molde er et grønt og innovativt samfunn», hvor kommunen skal «ta bedre vare på kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap» (Molde kommune 2025).

Store deler av Retiroparken omfattes av reguleringsplan nr. 0361 «Retiro – Nøysomhed – Bergsgjerdet», vedtatt 03.10.1962. Denne planen mangler planbestemmelser (Molde kommune 1962). En mindre del av parken inngår i reguleringsplan nr. 0677 «Reguleringsplan for Nøisomhed», vedtatt 25.07.1977, hvor deler av parken er regulert som friområde til «idrett og sport». Det er verdt å merke seg at naboeiendommen Nøisomhed, et viktig hageanlegg fra 1800-tallet, i samme planen er avsatt som «Spesialområde: Fredet område, antikvarisk kulturell verdi». Dette var en naturlig konsekvens av at Villa Nøisomhed ble fredet av Riksantikvaren allerede i 1923. Planen fremhever antikvarisk verdifull bebyggelse og områdets «særpregede miljø», men nevner ikke hage- og parkanlegg (Molde kommune 1977). Dette reflekterer en tidligere praksis i kulturminneforvaltningen, hvor bygningers antikvariske verdi ble prioritert, mens tilhørende hage- og parkanlegg i liten grad ble vurdert som selvstendige kulturminner.

Dagens juridiske status reflekterer dermed ikke Retiroparkens dokumenterte nasjonale kulturminneverdier. Årsaken er sammensatte: mangelfullt og utdatert plangrunnlag, motstrid mellom kommuneplan og eldre reguleringer, samt historisk lav bevissthet om hage- og parkanleggs rolle som kulturminner. Dette har fremdeles konsekvenser. I februar 2025 stadfestet Statsforvalteren i Møre og Romsdal Molde kommunes vedtak om å utvide idrettsanlegget med 12 meter inn i Retiroparkens østlige del (Brev fra Statsforvalteren til Molde kommune, 26.02.2025). Dette illustrerer risikoen knyttet til utydelig plangrunnlag og manglende juridisk vern, og viser hvordan slike inngrep gradvis kan svekke Retiroparkens kulturhistorisk verdi.

Fremover vil det være avgjørende å etablere en juridisk planstatus som ivaretar Retiroparken som et helhetlig kulturminne. Det pågående arbeidet med ny arealdel til kommuneplan representerer en viktig mulighet til å sikre dette på lokalt nivå. Ved eventuell endret arealbruk i området bør det utarbeides en reguleringsplan, der parkens dokumenterte kulturminneverdier, slik de fremkommer i denne rapporten, legges til grunn. I tillegg må det tas hensyn til Naturmangfoldloven, da det er registrert rødlistearter og andre naturverdier som utløser krav om særskilte vurderinger ved nye tiltak (Naturvernforbundet 2023).

SAMLET VURDERING

Retiroparken er i lys av sin alder, bevarte hovedstrukturer, opprinnelige elementer og som offentlig grøntanlegg, et sjeldent og godt bevart eksempel på en herskaplig sommerresidens med tilhørende park fra slutten av 1800-tallet. Parken er en del av Molde kommunes identitet og byhistorie, en unik kulturarv i Møre og Romsdal, og et av få intakte eksempler på borgerskapets sommersteder med landskapshager i Norge. Parken har derfor høy kulturhistorisk verdi lokalt, regionalt og nasjonalt.

Retiroparken er i **lokal sammenheng** et sjeldent og godt bevart eksempel på den historiske villa- og hagekulturen langs Fannestranda, et av Moldes særpregede og identitetsskapende byområder. Fra slutten av 1800-tallet utviklet dette området seg til et attraktivt feriested for velstående borgere og embetsmenn, som etablerte seg med landsteder og storslåtte hageanlegg i datidens stil. Retiro er i dag en av de få eiendommene som fortsatt har et bevart hage- og parkanlegg, og fremstår derfor som et representativt og viktig kulturminne fra denne epoken. Som del av det grønne beltet mot fjorden er Retiroparken særlig viktig i formidlingen av Moldes kulturhistorie og grønne arv.

Retiroparken representerer et sjeldent kulturhistorisk parkanlegg i **regional sammenheng**. Retiroparken er et av de mest helhetlige og karakteristiske eksemplene som er igjen regionen. I resten av fylket finnes riktignok enkelte større gårdsanlegg med historiske hager, men disse skiller seg tydelig fra Retiroparken ved at de er knyttet til jordbruk og eldre bosetningsmønstre, snarere enn sommerresidenser med landskapshager. Eller de mangler den kompleksiteten og detaljrikdommen som kjennetegner Retiroparken. I tillegg gir den historiske koblingen til Kristiansund og regionens handels- og industriborgerskap et ekstra lag av kulturhistorisk dybde, særlig fordi slike sommerresidenser sjelden ble etablert så langt fra eiernes hjemsted. Nettopp denne kombinasjonen av estetikk, rekreasjon og sosial historie gir Retiroparken en egenart som gjør den viktig i et regionalt perspektiv. Retiroparken er vurdert med regional verdi i Molde kommunes kulturminneplan (Molde kommune 2021). Dette understreker dens særstilling som en historisk referanse og et identitetsskapende parkanlegg for byen og regionen.

Retiroparken utgjør et sjeldent kulturminne i **nasjonal sammenheng** som kombinerer herskapelig villaarkitektur, landskapshage og gradvis offentlig tilgjengelighet. I norsk sammenheng finnes det få tilsvarende anlegg som forener disse trekkene innenfor én helhetlig komposisjon. Parken kan ses som del av en bredere europeisk tradisjon der borgerskapet anla sommersteder i naturskjønne omgivelser, ofte inspirert av landskapsstil, gardenesque eller villahagestil. I Norge fikk slike idealer særlig fotfeste i kystnære byer med framvoksende industri- og handelsklasser i siste halvdel av 1800-tallet. I motsetning til større byer som Oslo og Bergen, der villaområder fra samme periode ofte er mer fragmenterte og mindre tilgjengelige, har Retiroparken som en av de få anlegg langs Fannestranda bevart sin helhet. Etter den befaring med fylkeskonservator rundt år 2000 vurderte også Riksantikvaren Retiroparken som et kulturminne med verneverdi på nasjonalt nivå (Møre og Romsdal FK 2023).

Samlet sett representerer Retiroparken en særpreged og lite dokumentert side ved norsk hage- og byhistorie, og har nasjonal verdi både som en historisk park og som uttrykk for en større samfunnsutvikling.

ANBEFALINGER

VIDERE DOKUMENTASJON OG KARTLEGGING

Det anbefales å gjennomføre et helhetlig dokumentasjonsarbeid som grunnlag for videre forvaltning og restaurering. Dette bør inkludere:

- Arkivundersøkelser og historiske kilder
- Botaniske registreringer for å kartlegge eksisterende og introduserte planter, samt vurdering av deres historiske relevans og tilstand
- Hagearkeologiske undersøkelser for å identifisere spor etter tidligere strukturer, stier, bygningsdeler, vannspeil og plantefelt som ikke lenger er synlige i dagens landskap.

En slik kunnskapsbasert tilnærming vil gi et solid grunnlag for beslutninger om tilbakeføring, skjøtsel og formidling.

SKJØTSEL OG RESTAURERING

Det bør utarbeides en helhetlig skjøtels- og restaureringsplan i tråd med kulturminnefaglige prinsipper. Denne bør omfatte:

- Restaurering og vedlikehold av eksisterende historiske elementer som grotten, vannspeil, stier, trapper, murer og statuer
- Reetablering av viktige landskapsrom og vegetasjonsstrukturer basert på dokumentasjon og funn fra undersøkelser
- Gjeninnføring av hensiktsmessig historisk inspirert vegetasjonspleie og tiltak mot gjengroing

Målet er ikke å gjenskape én historisk idealtilstand, da hager og parker alltid er i utvikling som levende og dynamiske kulturminner. Målet er å sikre, ivareta og tydeliggjøre parkens opprinnelige strukturer og helhetlige form gjennom en faglig fundert og balansert rehabilitering. Retiroparken har gjennomgått flere historiske faser og forenklinger, og restaureringen må ta høyde for dette. Vesentlige elementer som dammene, det overordnede stinettet og viktige vegetasjonsstrukturer bør tilbakeføres, men arbeidet må skje trinnvis, i takt med faglige avklaringer og undersøkelser, slik det er vanlig i tilsvarende restaureringsprosjekter.

Restaurering krever tid, tålmodighet og en metodisk tilnærming, med hensyn både til botanisk mangfold og historisk autenticitet. Arbeidet bør derfor forankres i solid fagkompetanse og gjennomføres i tett samarbeid med relevante fagmiljøer. Lokal frivillighet kan i denne sammenhengen være en verdifull ressurs, og bidra til å styrke både eierskap, samfunnsmessig relevans og fremtidig bruk.

FORMIDLING OG BEVISSTGJØRING

Parkens kulturhistoriske og estetiske verdier bør formidles bredt, både til lokalbefolkning og besøkende. Tiltak kan inkludere:

- Skilting og informasjonstavler på stedet
- Digitale fortellinger og interaktive kartløsninger
- Lokale arrangementer og skoleprosjekter

Økt kunnskap vil styrke eierskap og bevissthet om parkens verdi og behovet for vern og skjøtsel.

VURDERING AV FORMELT VERN

Det anbefales å sikre parken gjennom en fredning etter kulturminneloven. Denne utredningen viser at parken oppfyller kriteriene for fredning, basert på dens høye kunnskaps- opplevels- og bruksverdi. Parkens alder, bevarte hovedstruktur, autentiske elementer og betydning som offentlig grøntanlegg i byens utvikling gir et tydelig grunnlag for fredning. Formell beskyttelse vil sikre langsiktig forvaltning i tråd med nasjonale kulturminnemål, og legge til rette for prioritering av restaurering og formidling.

FORVALTNING I SAMARBEID

En helhetlig og bærekraftig forvaltning forutsetter samarbeid mellom kommunen, kulturminneforvaltningen, relevante fagmiljøer (botanikk, hagekunst, arkeologi) og lokale aktører og venneforeninger. Et slikt samarbeid gir forankring i lokalsamfunnet og øker sjansen for at tiltakene blir realisert med høy faglig kvalitet og langvarig effekt.

KILDER

- Austigard, B.** (2007). *Breidablikk på Fuglset*. I *Romsdalsmuseets årbok 2007* (s. 130–145).
- Austigård, B.** (Red.). (1982). *Hederskrift til Nils Parelius på 70-årsdagen den 24. mai 1992*. Romsdal Sogelag.
- Bruun, M.** (2007). *Norske hager gjennom tusen år*. Oslo: Andersen & Butenschøn.
- CEN/TC 346.** (2022). *CEN/TC 346 Conservation of Cultural Heritage*. European Committee for Standardization. Version Draft 1, 24 May 2022. <https://standards.cencenelec.eu/BPCEN/411453.pdf>
- Dahl, B.** (1892). *Møre og Romsdalen – en Reisehåndbog*. Kristiania: Alb. Cammermeyers.
- Dietze, A.** (2007). *Garden art and the bourgeoisie 1750–1850* (Doktoravhandling dr.scient.). Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås.
- Dietze-Schirdewahn, A.** (2021). Å bygge broer: Rehabiliteringsarbeid i parken på Baroniet Rosendal. I: *ArkitekturN*, 3/21.
- Eggen, M.; Dietze-Schirdewahn, A.** (2023): «All kultur er dyrken, ...». I: *Fortidsminneforeningens årbok 2023*.
- ICOMOS.** (1981). *The Florence Charter – Historic Gardens*. https://openarchive.icomos.org/id/eprint/431/1/Monuments_and_Sites_1_Charters.pdf
- Jakobsen, J. Chr.** (1932). Villa Retiro ved Molde. *Norsk Hagetidend*, s. 83–88.
- Molde kommune.** (1962). *Reguleringsplan Retiro – Nøysomhed – Bergsgjerdet*. <https://www.arealplaner.no/1506/arealplaner/72>
- Molde kommune.** (1977). *Reguleringsplan for Nøisomhed*. <https://www.arealplaner.no/1506/arealplaner/170>
- Molde kommune.** (2016). *Kommuneplanens arealdel for Molde – del 1, 2015–2025*. <https://www.arealplaner.no/molde1506/arealplaner/938>
- Molde kommune.** (2021). *Temaplan kulturminner og kulturmiljø 2021–2025*. <https://pub.framsikt.net/plan/molde/plan-74fa5b3a-8730-4277-87a7-0177cef1c3ef-16099/#/home>
- Molde kommune.** (2025). *Rosenes by*. <https://www.molde.kommune.no/toppmeny/om-molde/rosenes-by/>
- Molde kommune.** (2025). *Kommuneplanens samfunnsdel 2025-2037*. <https://pub.framsikt.net/plan/molde/plan-ba9a7b1b-23cb-4bcf-8ea8-6040475fe899-44456/#/>
- Møre og Romsdal.** (2023). Brev til Molde kommune. *Detaljregulering, reguleringsplan Retiro, Offenleg ettersyn, motsegn*. 23.10.2023.
- Müller, D.** (1853). *Handbok i trädgårdsskötseln*. Stockholm: L. J. Hierta. Digitalt tilgjengelig via Uppsala universitetsbibliotek.
- Naturvernforbundet Molde.** (2023). *Brev fra Naturvernforbundet til Molde kommune. Reguleringsplan for Retiro – planid 202030*. https://naturvernforbundet.no/content/uploads/sites/14/2023/10/23_10_Retiro.pdf
- Nøvik, P.** (1891). *Norsk Havebog*. Kristiania: F. Beyers Bogtrykkeri.
- Parsage, L.** (1884). *Sommerfahrten in Norwegen* (Bd. II). Leipzig: Otto Spamer.
- Pückler-Muskau, H. von.** (1834). *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*. Stuttgart. Digitalisert utgave hos Deutsche Digitale Bibliothek.

- RA (Riksantikvaren).** (2003). *Vedtak om fredning – Chateauet i Molde.*
- RA (Riksantikvaren).** (2008). *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge – forprosjekt.*
https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/176989/Historiske_hager_sluttrapport.pdf
- RA (Riksantikvaren).** (2013). *Verdisetting og verdivekting av kulturminner.*
<https://riksantikvaren.no/veileder/verdisetting-og-verdivekting-av-kulturminner/>
- RA (Riksantikvaren).** (2015). *NB!-registeret – Databasen for historiske byområder.*
https://riksantikvaren.no/content/uploads/2020/02/NB_registeret_veiledning.pdf
- RA (Riksantikvaren).** (2020). *Levende kulturminner.* <https://riksantikvaren.no/levende-kulturminner/>
- RA (Riksantikvaren).** (2024). *Fredningsstrategi for kulturmiljøforvaltningen 2024–2030.*
[Fredningsstrategi-for-kulturmiljoforvaltningen-2024-2030-med-vedlegg.pdf](#)
- Rønsen, B.** (2007). *Sommervillabebyggelse på Fannestrand: Villa Retiro og Villa Kviltorp 1870–1890 – Rikdom, fornøyelse og rekreasjon* (Masteroppgave UiO).
- Sanden, G. D.** (2021). *Caseoppgåve: Retiro-anlegget aust for Molde sentrum i Møre og Romsdal fylke.* Eksamensoppgave i historiske grøntanlegg for kulturminneforvaltere.
- Skard, T.** (1963). *Hagebruk og gartneri i Norge. En historisk undersøkelse fram til omkring 1950.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Vestad, Ø.** (1961). *Eldre hager i Molde og omegn.* Hovedoppgave i hagekunst. Norges landbrukshøyskole, Ås.